Náučný chodník Spoznaj, chráň a zachovaj krásy našej prírody

Kraj:	Trenčiansky
Okres:	Nové Mesto nad Váhom
Geomorfologické jednotky:	Považské podolie a Biele Karpaty
Geologické jednotky:	bradlové pásmo a flyšové pásmo
Chránené územia:	Chránená krajinná oblasť Biele Karpaty a prírodná pamiatka Blažejová
Prístup:	bus Haluzice
Východisko:	Haluzice, obecný úrad
Trasa:	Haluzice, obecný úrad – Bošáca, Zabudišová – Nová Bošáca, Španie – Nová Bošáca
Dĺžka, prevýšenie:	12 km, prevýšenie 320 m
Čas prechodu:	3 h
Počet zastávok:	5
Náročnosť:	stredne náročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, ovocinárske

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Chodník je prepojený vo východisku so zelenou a v cieli zelenou a modrou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2016

Aktuálny stav: Náučný chodník je v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Združenie obcí – mikroregión Bošáčka; Obecný úrad Bošáca, Bošáca 257, 913 07 Bošáca

Poznámka: Z trasy náučného chodníka je možné na Zabudišovej odbočiť k starým ovocným stromom a sušiarni ovocia (t. z. predĺženie trasy o 1 h).

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Haluzice. Neveľká obec severovýchodne od Nového Mesta nad Váhom na južnom konci Považského podolia blízko úpätia Bielych Karpát. Písomne je doložená v roku 1398. Obyvatelia sa zaoberali poľnohospodárstvom, obchodom s drevom a drevenými výrobkami. Jednotlivé prvky neďalekého areálu ruiny románskeho kostola z 12./13. storočia, v 16. storočí obkoleseného opevnením a opusteného v roku 1810, sú od roku 1963 národnými kultúrnymi pamiatkami. Na blízkom kopci **Hájnica** (341 m n. m.) južne od obce stojí od roku 2013 drevená 7 m vysoká rozhľadňa. Zaujímavá je tiež blízka hlboká dolina Haluzického potoka, ktorou vedie náučný chodník Haluzická tiesňava.

Bošácka dolina. Dolina Bošáčky, 21,5 km dlhého pravostranného prítoku Váhu, prameniaceho v Česku, v ktorej na Slovensku v strednej časti Bielych Karpát ležia obce Nová Bošáca, Zemianske Podhradie a Bošáca (v nej Bošáčka vstupuje do Považského podolia). Najstaršia je zmienka o obci **Bošáca** – z roku 1380 –, kedy územie patrilo do beckovského panstva. Postupným vznikom salašov, mlynov, hájovní či panských krčiem pri ceste cez hranice na Moravu vzniklo od 17. storočia v hornej časti doliny rozptýlené kopaničiarske osídlenie. Po viacerých neúspešných pokusoch od prelomu 19. a 20. storočia, kedy už počet obyvateľov bošáckych kopaníc **prevyšoval** počet obyvateľov Bošáce, vznikla z 23 kopaničiarskych osád v roku 1950 samostatná obec **Nová Bošáca**. Jej najväčší rozmach nastal v 70. rokoch 20. storočia. V roku 1989 sa od obce Bošáca osamostatnilo aj **Zemianske Podhradie** (pozri samostatné heslo). Bošácku dolinu a Bošácu preslávilo ovocinárstvo, ktoré tu bolo najvýznamnejším zdrojom obživy obyvateľstva, a neskôr bošácka slivovica. Viaceré na rôznych miestach v hornej časti doliny stojace pomníky, sochy a hroby obetí druhej svetovej vojny (vojakov a partizánov) sú vyhlásené za národné kultúrne pamiatky.

Ovocinárstvo v Bošáckej doline. Na priaznivých polohách v Bošáckej doline asi od 16. storočia prevládalo pestovanie viniča, ktoré v dôsledku napadnutia vinohradov perenospórou celkom zaniklo v polovici 19. storočia. Zásluhou Gejzu Ostrolúckeho a ovocinárov Ľudovíta Vladimíra Riznera (bibliografa, historika, učiteľa, rodáka zo Zemianskeho Podhradia) a jeho zaťa Františka Regentíka tu bol založený sad s asi tisíckou jabloní a sliviek, najväčší vo vtedajšej Trenčianskej župe. Vznikali ďalšie sady, ovocné stromy sa sadili aj na záhumienky, polia či lúky. Pestovali sa najmä slivky, belice, duranzie, hrušky, jablká, čerešne, broskyne, orechy a dnes zriedkavé oskoruše (*Sorbus domestica*). Bošácka dolina sa stala jednou z najvýznamnejších ovocinárskych oblastí na území Slovenska. Každá sedliacka domácnosť mala za domom v humne svoju sušiareň, kde sa ovocie sušilo na drevených „lesách“. Tony ovocia, najmä sušeného, sa v 18. a 19. storočí vozili povozmi k Váhu, plťami po ňom (neskôr vlakom) až do Budapešti a Viedne. Známa bola aj výroba ovocných lekvárov a hlavne

ovocných destilátov, ktorá časom zatienila sušenie ovocia. Tradícia, ktorá bola na vrchole rozkvetu koncom 19. a začiatkom 20. storočia, celkom upadla aj v dôsledku kolektivizácie v druhej polovici 20. storočia, zanikli aj sušiarne ovocia, zostalo ich veľmi málo a nefunkčných. Až v ostatnom čase oživujú tradície ovocinárstva mladí ľudia postupnou výsadbou nových sadov, ošetrovaním zachovaných starých exemplárov ovocných stromov, šírením osvety, ale i obnovou a prevádzkou tradičnej sušiarne ovocia v Bošáci-Zabudišovej. Renesanciu slávy dokumentujú tiež ocenenia miestnych dlhovekých ovocných stromov, dodávajúcich krajine svojrázny genius loci, v rámci súťaží: Strom roka 2006 – hruška planá, Strom roka 2015 a Európsky strom roka 2016 (3. miesto) – hruška ružová, Strom roka 2011 (3. miesto) – 350ročná jarabina oskorušová (Zicháčkova oskoruša) a Strom roka 2017 a Európsky strom roka 2018 (6. miesto) – 120ročná jabloň domáca. Mapovaniu, záchrane a popularizácii starých a lokálnych odrôd jabloní a hrušiek a jedincov oskoruše ako aj ochrane prírody, prírode blízkemu hospodáreniu, vzdelávaniu verejnosti a budovaniu výskumného a vzdelávacieho centra v Novej Bošáci sa venuje miestne občianske združenie **Pangea**.

Múzeum Bošáckej doliny v Bošáci. Múzeum skanzenového typu v strede obce v susedstve Bošáckej pálenice, ktoré v pôvodnom sedliackom dome založili z darov obyvateľov v roku 1996 učitelia na dôchodku Ján Jurák a Adam Rýdzi pre prezentáciu kultúrno-historického obrazu života v Bošáckej doline. Areál tvorí podúkol, zariadená obytná časť (izba s pôvodným nábytkom, kuchyňa s murovanou pecou a komora), hospodárska časť (maštale a p.), stodola, pivnica a letná kuchynka so vstavaným kotlom na varenie slivkového lekváru. Na výročné sviatky a hody múzeum ožíva príslušnými tradíciami a zvykmi s jarmokom, vystúpeniami folkloristov a sprievodnými akciami (pečenie chleba, varenie slivkového lekváru a guliek). Múzeum nemá otváraciu dobu – návštevu treba ohlásiť na obecnom úrade 2 – 3 dni vopred (tel. 032 / 7781 130).

Prírodná pamiatka Blažejová. Chránené územie v Bielych Karpatoch nad osadou Bošáce Španie pod Roháčovou vyhlásené v roku 1993 na ochranu cenného lúčneho spoločenstva s výskytom vzácnych a ohrozených druhov rastlín významné z hľadiska zachovania biodiverzity a ekologickej stability územia. Na území Novej Bošáce – v hornej Bošáckej doline – bolo vyhlásených viacero ďalších obdobných prírodných pamiatok na ochranu pre Biele Karpaty typických nelesných spoločenstiev: **prírodná pamiatka Grúň** v roku 1992 na ochranu komplexu cenných lúčnych, lesných a pasienkových spoločenstiev s bohatým zastúpením vstavačovitých rastlín; **prírodná pamiatka Bestinné** v roku 1993 na ochranu trávnych porastov s výskytom vzácnych a ohrozených druhov flóry v závere plytkej dolinky nad osadou Šenáková so začiatkom zosuvného prúdu na flyšovom podloží; **prírodná pamiatka Lopeníček** v roku 2002 v jednej z najbohatších lokalít výskytu ohrozeného druhu vstavača obyčajného (*Orchis morio*) evidovanej od roku 1989 ako genofondová plocha a **prírodná pamiatka Mravcové** tiež v roku 2002 na ochranu cenného penovcového refúgia vstavačovitých druhov rastlín a bezstavovcov. Všetky pamiatky sú súčasťou územia európskeho významu Holubyho kopanice (súčasť sústavy Natura 2000).

Zemianske Podhradie. Obec v roku 1989 osamostatnená od južne priliehajúcej obce Bošáca v doline Bošáčky na juhovýchodnom okraji strednej časti Bielych Karpát. Písomne doložená z roku 1396. Patrila pod beckovské panstvo a neskôr zemianskym rodom Podhradských, Príleských a Ostrolúckych, ktorí sa priklonili k husitskému učeniu, čo bolo základom evanjelizácie obyvateľov počas reformácie. Obyvateľstvo sa zaoberalo hlavne poľnohospodárstvom, v obci sa nachádzali tri múčne mlyny, mýto, tehelňa, píla a štyri pálenice. Stredoeurópskym architektonickým unikátom a národnou kultúrnou pamiatkou (o. i.) je empírový evanjelický a. v. kostol s elipsovým pôdorysom a vonkajšou stĺpovou arkádovou ochodzou so štyrmi dverami na každej svetovej strane (žiadne nie sú hlavné), vybudovaný na dubových pilótach na močaristom podloží v rokoch 1784 – 1801. Autorkou jeho návrhu a mecénkou bola grófka Ester Príleská. V susednej budove bývalej ev. fary je od roku 1993 Pamätný dom Jozefa Ľudovíta Holubyho a Ľudovíta Riznera, ktorého expozície sú venované obci a osobnostiam, ktoré tu pôsobili (prírodovedec, historik, archeológ, národopisec a ev. farár J. Ľ.Holuby, rodák Ľ. V. Rizner –

prvý slovenský bibliograf, učiteľ, historik, etnograf –, ale aj Pavel Doležal, Ladislav Paulíny, Samuel Štúr, Jozef Škultéty, Peter M. Bohúň, rodina Ostrolúckych). Pamätný dom je prístupný po predchádzajúcej dohode na obecnom úrade.

Považské podolie. Pretiahnutá zníženina pozdĺž stredného toku Váhu severovýchod-juhozápadného smeru medzi Žilinou a Novým Mestom nad Váhom, obklopená najmä pohoriami: na západe Bielymi Karpatmi, na severozápade až severe Javorníkmi, na východe Súľovskými vrchmi a Strážovskými vrchmi a na juhu krátkymi úsekmi Považského Inovca, Podunajskej pahorkatiny, Malých Karpát a Myjavskej pahorkatiny. Územie leží vo výške zhruba 200 – 500 m n. m. (max. Dielec 572 m pri Hornom Moštenci). Podolie sa člení na tri kotliny (Trenčiansku, Ilavskú a Bytčiansku) s rovinným až členitým pahorkatinným reliéfom nivy a terás Váhu (hliny, piesky, štrky, niekde s pokrovom spraše) a náplavových kužeľov jeho prítokov (štrky, skelet) a dva podhorské regióny so silno členitým pahorkatinným (pod Bielymi Karpatmi medzi Bzincami pod Javorinou a Tuchyňou) až vrchovinným (v oblasti Sverepca medzi Súľovskými vrchmi a Javorníkmi) reliéfom najmä bradlového pásma (ílovce, pieskovce, sliene, zlepence, vápence) na kontakte so susednými pohoriami. Územie patrí do teplej (na juhu) a mierne teplej klimatickej oblasti (na severe), je takmer odlesnené a prevažuje v ňom orná pôda.

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Biele Karpaty. Veľkoplošné chránené územie vyhlásené v roku 1979 na slovenskom území Bielych Karpát zhruba medzi Skalicou a Púchovom v dvoch častiach s prerušením v okolí Vrboviec severne od Myjavy. Neveľkými výbežkami siaha i do susedných geomorfologických celkov: Chvojnickej pahorkatiny, Myjavskej pahorkatiny i Považského podolia. Predmetom ochrany je mozaika lesných spoločenstiev, druhovo bohatých lúk, pasienkov, políčok a remízok, zvyšujúcich druhovú diverzitu, s charakteristickým rozptýleným kopaničiarskym osídlením s prvkami ľudovej architektúry, ktoré prispieva k osobitému krajinnému rázu. Reliéf so zaoblenými chrbtami a hlboko vrezanými dolinami miestami akcentovaný ostrými i skalnými vyvýšeninami vyplýva z geologickej stavby a vývoja. Územie kulminuje výškou 970 m n. m. Veľkou Javorinou/Velkou Javořinou s vrcholom na slovensko-českej štátnej hranici. Ďalšími vysokými vrchmi v CHKO sú: Chmeľová (925 m), Veľký/Velký Lopeník a Kobylinec (oba 911 m). Dominantne územie CHKO tvorí flyšové pásmo, t. z. striedajúce sa paleogénne pieskovce, ílovité bridlice, sliene a ílovce. Od oblasti Cetuny až po Lednicu vstupuje na juhovýchodný okraj CHKO bradlové pásmo s mezozoickými karbonátovými horninami. Ide o rôzne druhy vápencov vo forme šošoviek a krýh, tvoriace často výrazné vyvýšeniny obklopené mäkšie modelovaným reliéfom na ich relatívne menej odolnom obale, budovanom napr. pieskovcami, zlepencami, slieňmi či slienitými bridlicami. Porasty tvoria prevažne bučiny, bukové dúbravy, na sutinách lipové a jaseňové javoriny a na bralnatom reliéfe až stepné spoločenstvá. Osobitým javom Bielych Karpát sú lúčne spoločenstvá s bohatým výskytom druhov z čeľade vstavačovitých, medzi ktorými sú hmyzovník Holubyho, vstavačovec Fuchsov Soóv, vstavač obyčajný, v. počerný, z iných vzácnych druhov ľalia cibuľkonosá i popolavec dlholistý moravský. Územie je bohaté na mnohé vzácne a chránené bezstavovce, napr. motýle jasone (červenooký a chochlačkový) a modráčiky (bahniskový a krvavcový), stavovce, napr. mlok obyčajný, užovka stromová i hladká, jašterica živorodá a múrová, i vtáky, napr. sokol sťahovavý, bocian čierny a výr skalný. Miestami sa vyskytuje vydra riečna a z veľkých šeliem rys ostrovid a mačka divá. Na CHKO nadväzuje za slovensko-českou štátnou hranicou Chráněná krajinná oblast Bílé Karpaty s omnoho väčšou rozlohou, miestami presahujúca z Bielych Karpát až do Dolnomoravského úvalu a Vizovickej vrchoviny.

Názvy informačných panelov

1. Výskyt vzácnych rastlín na Bošáckych lúkach
2. Ovocné poklady

3. Genofondová plocha – „Bradielko Hliník“
4. Roháčová
5. Prírodné pamiatky na území Novej Bošáce

PES NÁD ŠPÁDLA

SPOZNAJ, CHRÁŇ A ZACHOVAJ VRÁSKY NAŠEJ KRAJINY

Pamätný dom Jozefa L. Holubyho
a Ľudovíta Rýzneca

RANČ

